

8. Студентське самоврядування як невід'ємна складова демократизації вищої школи: Рекомендації щодо проведення у вищих навчальних закладах першої лекції / Уклад.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, К. М. Левківський, В. І. Даниленко; відп. ред. М. Ф. Степко. – К.: Знання, 2005. – 55 с.

9. Терещенкова О. Ю. Місце і роль студентського самоврядування в системі управління вищим навчальним закладом / О. Ю. Терещенкова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2009. – Вип. XLVII. – С. 98–105.

УДК 373.3/5.018.32.011.3 – 052:37.015.31:173

Канішевська Л. В.

доктор педагогічних наук, професор,
Інститут проблем виховання НАПН України

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті уточнено зміст понять „цінності сімейного життя”, „сформованість цінностей сімейного життя”; „готовність педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя” у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів, проаналізовано деякі дані констатувального етапу дослідження.

Ключові слова: цінності сімейного життя, сформованість цінностей сімейного життя, готовність педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя, старшокласники, загальноосвітні школи-інтернати.

Kanishevskaya L. V. Формирование ценностей семейной жизни у старшеклассников общеобразовательных школ-интернатов как научно-педагогическая проблема. В статье уточняется содержание понятий „ценности семейной жизни”, „сформированность ценностей семейной жизни”, „готовность педагогов школ-интернатов к формированию ценностей семейной жизни” у старшеклассников школ-интернатов, проанализированы некоторые данные констатирующего этапа исследования.

Ключевые слова: ценности семейной жизни, сформированность ценностей семейной жизни, готовность педагогов школ-интернатов к формированию ценностей семейной жизни, старшеклассники, общеобразовательные школы-интернаты.

Kanishevskaya L. V. The formation of comprehensive boarding school senior pupils' family life values as a scientific problem. The article meaning of the concepts “family life values” and “formed family life values” of comprehensive boarding school senior pupils is clarified; the criteria and indicators of formed family life values, the pedagogical conditions of senior boarding school pupils' family life values formation are defined.

Key words: family life values, formed family life values, senior pupils, comprehensive boarding school.

Сьогодні інститут сім'ї переживає суттєві складнощі: руйнуються сімейні відносини, підвищується ризик розлучень, знижуються виховні функції сім'ї, росте рівень дитячої бездоглядності та безпритульності. Така ситуація обумовлена, з одного боку, зміною морально-етичних орієнтирів, зокрема, втрати сімейних цінностей, престижу сімейного способу життя, а з іншого, – негативним впливом економічної кризи.

Аналітичні матеріали Щорічної державної доповіді Президентів України, Верховній Раді та Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики „Становище сімей в Україні” (за підсумками 2000-2012 років), дають підстави констатувати, що за останні роки соціально-економічне становище сім'ї в Україні значно погіршилося. Це призвело до посилення низки негативних явищ: низької народжуваності, збільшення випадків насильства в сім'ї, недостатнього рівня виконання батьківських обов'язків, що, відповідно, призводить до збільшення кількості розлучень, неповних сімей, позашлюбної народжуваності, масового поширення соціального сирітства. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема формування цінностей сімейного життя у молоді.

Аналіз наукової літератури, освітньої практики свідчить, що проблема формування цінностей сімейного життя має багатоаспектний характер – філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний.

Філософський аспект проблеми цінностей сімейного життя знайшов відображення у роботах Г. Гегеля, А. Камю, І. Канта, К. Ясперса, В. Біблера, А. Здравомислова, І. Ільїна, М. Кагана, В. Тугарінова, Г. Філонова та інших.

Психологічні підходи до формування цінностей сімейного життя розглядаються в роботах І. Беха, О. Бодальова, Л. Виготського, О. Леонтєва, В. Мухіної, В. Слободчикова, Д. Фельдштейна та інших науковців.

Педагогічний аспект формування цінностей сімейного життя відображено в роботах Ю. Азарова, С. Акутіної, Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Н. Щуркової та інших.

Комплекс проблем, пов'язаних із підготовкою молоді до сімейного життя, знайшов відображення у дослідженнях Т. Алексеєнко, О. Докукіної, О. Кікінеджи, В. Кравця, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постового, О. Хромової та інших.

Питання підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя означене у дослідженнях І. Дубровіної, О. Зрітневої, Г. Плясової, А. Прихожан, Н. Толстих, Р. Уленгової, Г. Хархан та інших.

Проблема формування цінностей сімейного життя вихованців інтернатних закладів складна і різноманітна. Результати аналізу практики виховної роботи в закладах інтернатного типу підтверджують, що проблемі формування цінностей сімейного життя не надається належна увага, оскільки відсутня системність у роботі, переважають вербальні форми й методи виховання тощо. Отже, виникають суперечності між:

– об'єктивною потребою сучасного суспільства у формуванні цінностей сімейного життя у вихованців закладів інтернатного типу та недостатньою розробленістю теоретичних основ формування та розвитку цього феномена;

– суспільною значущістю проблеми формування цінностей сімейного життя у вихованців закладів інтернатного типу та неефективною практичною організацією цього процесу.

У дітей, які виховуються у закладах інтернатного типу, або повністю відсутня можливість засвоєння соціального досвіду батьків, або цей досвід має негативний асоціальний характер.

Мета статті – уточнити зміст понять „цінності сімейного життя”, „сформованість цінностей сімейного життя”; „готовність педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя” у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів, проаналізувати деякі дані констатувального етапу дослідження.

Школа-інтернат має вирішити нелегку задачу – сформувати у вихованців цінності сімейного життя.

Ранній юнацький вік – сенситивний період формування цінностей сімейного життя, оскільки є: вирішальним етапом становлення світогляду; характеризується активним привласненням суспільних норм і функцій, можливістю їхнього якісного усвідомлення, оволодінням соціальними ролями, тобто юнак формується як суспільний суб'єкт.

Юність – період життєвого самовизначення, оскільки найціннішим соціально-психологічним надбанням юності є відкриття власного внутрішнього світу, придбання життєво важливих цінностей і встановлення стійких взаємовідносин з оточуючими, вироблення свідомого ставлення до самого себе. Завдання педагогів інтернатних закладів – спрямувати ці процеси на формування традиційних цінностей сімейного життя задля того, щоб старшокласники ідентифікували себе з майбутньою роллю відповідального сім'янина.

На сьогодні проблема цінностей сімейного життя представлена трьома основними підходами. У рамках першого вона вивчається як частина ієрархії цінностей у контексті аналізу динаміки ціннісних світів сімей і розглядається в структурі суспільної свідомості (С. Дармодехін, В. Добриніна, Т. Кухтевич, Н. Лапін, Н. Марковська). Другий підхід пов'язаний із дослідженням цінностей сімейного життя як структурних спонукальних компонентів поведінки людини. Відповідно до нього, цінності сімейного життя обумовлюють суб'єктивні дії, що, врешті-решт, детермінує соціальні зміни (Г. Воронін, А. Здравомислов, О. Краєва, І. Суріна). Представники третього підходу (В. Лісовський, М. Мацковський, В. Сисенко) розглядають сім'ю як універсальну цінність, декларують її особливий статус та ціннісне ставлення до неї [2, с. 4–5].

Цінності сімейного життя сучасного українського суспільства представлені:

– соціальними цінностями традиційної сім'ї (взаємодія на рівні подружжя, батьківства, спорідненості; побудована на основі любові, співучасті, розуміння тощо), яка має своїм результатом народження дітей, їхнє виховання і розвиток, задоволення потреб кожного члена родини (матеріальних, побутових, статевих, захисних та ін.);

– індивідуальними цінностями сім'ї та суб'єктивними виборами особистісно прийнятних поведінкових конструктів, які мають різноманітні прояви, включаючи інноваційні.

Сімейні цінності, у широкому розумінні, є цінностями-нормами, виступають орієнтаційною основою й одночасно критерієм оцінювання дійсності та вибору відповідного вчинку і дії (І. Дементьева, О. Дробницький, О. Дибіна, М. Нікітіна, Н. Розов) [2, с. 4].

На процес формування і розвитку системи сімейних цінностей впливають три основні фактори:

- історичні умови, в яких розвивалися і формувалися ціннісні уявлення про сім'ю та сімейні взаємини;
- культурно-ідеологічні аспекти життєдіяльності суспільства та сім'ї;
- економічні фактори, які в той чи інший спосіб впливають на ціннісну сферу родини [2, с. 82–85].

Цінності сімейного життя – це світоглядні уявлення та моральні настановлення, які засновані на традиційному розумінні інституту сім'ї, відносин людей в сім'ї, відповідальної шлюбної та сімейної поведінки індивіда, що забезпечують культурне та демографічне відтворення українського суспільства. Особливостями цінностей сімейного життя як особистісних якостей людини є те, що вони є соціальними за своєю природою, але індивідуальними за формами оволодіння та вираження; виконують функцію регуляторів поведінки, охоплюють усі сторони людського буття. Сформованість цінностей сімейного життя є базовою основою формування готовності старшокласників шкіл-інтернатів до сімейного життя та усвідомленого батьківства, їх інтеграції у сучасне суспільство.

На основі з'ясування сутності та структури феномена „цінності сімейного життя”, врахування особливостей молодшого юнацького віку та специфіки контингенту вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів визначено такі критерії та показники сформованості цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів: когнітивний: знання про сім'ю як цінність; знання про цінності сімейного життя (здоровий спосіб життя, дбайливість, почуття взаємодопомоги, взаємоповаги, злагоди); емоційно-ціннісний (сформованість ціннісних орієнтацій, поцінування цінностей сім'ї; мотивація до набуття здорового способу життя, дбайливості, почуття взаємодопомоги, взаємоповаги, злагоди); поведінково-діяльнісний

(здатність до прояву взаємодопомоги, взаємоповаги, злагоди, орієнтація на здоровий спосіб життя як сімейну цінність, дбайливість).

Визначено типологічні ціннісні орієнтації старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Ієрархія термінальних цінностей старшокласників шкіл-інтернатів

Цінності	Ранг: юнаки	Ранг: дівчата
Здоров'я (фізичне та психічне)	1	3
Матеріально забезпечене життя	2	2
Любов	3	1
Задоволення від життя (розваги, приємне проведення часу)	4	4
Цікава робота	5	5
Стабільна обстановка в країні, нашому суспільстві (як умова благополуччя кожного)	6	7
Щасливе сімейне життя	7	6
Свобода як незалежність у вчинках і діях	8	9
Суспільне визнання	9	8
Упевненість у собі	10	10
Життєва мудрість (зрілість суджень)	11	12
Пізнання (розширення власного кругозору)	12	14
Самостійність як незалежність у судженнях та оцінках	13	11
Рівність (рівні можливості для всіх)	14	13
Активна діяльність	15	17
Творчість (можливість займатися творчою діяльністю)	16	16
Переживання прекрасного в природі і мистецтві	17	15

Як свідчать дані таблиці, у числі провідних термінальних цінностей у юнаків – здоров'я, матеріально забезпечене життя, любов, задоволення від життя (розваги, приємне проведення часу), цікава робота. У дівчат відповідно – любов, матеріально забезпечене життя, здоров'я, задоволення від життя (розваги, приємне проведення часу), цікава робота.

Отже, отримані дані не дозволяють нам диференціювати переважно „жіночі” та „чоловічі” цінності, оскільки вони практично співпадають як у юнаків, так і в дівчат.

Ми вважаємо, що це можна пояснити тим, що у вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів менше можливостей щодо формування повноцінних уявлень про чоловічі та жіночі якості, оскільки у більшості дітей відсутній досвід повноцінного життя в сім'ї.

Аналіз даних таблиці дозволяє стверджувати, що в школах-інтернатах не надається певна увага формуванню таких життєвих цінностей, які б дозволили вихованцям успішно адаптуватися в майбутньому самостійному житті (самостійність як незалежність у судженнях і оцінках, пізнання (розширення власного кругозору), активна діяльність, рівність (рівні можливості для всіх), творчість (можливість займатися творчою

діяльністю), які посідають в ієрархічній структурі цінностей останні місця, причому як в юнаків, так і в дівчат. Непокоїть той факт, що не займають ведучого рангу в ієрархічній структурі і такі цінності, як „щасливе сімейне життя”: у юнаків воно займає 7 місце, у дівчат – 6; стабільна обстановка в країні, нашому суспільстві (як умова благополуччя кожного): у юнаків – 6 місце, у дівчат – 7; пізнання (розширення власного кругозору): у юнаків – 12 місце, у дівчат – 14 тощо. Проте такі цінності, як матеріально забезпечене життя, займають друге місце як в юнаків, так і в дівчат; задоволення від життя (розваги, приємне проведення часу) займає четверте місце як в юнаків, так і в дівчат. Таким чином, для більшості старшокласників шкіл-інтернатів характерними є споживацькі настрої.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту свідчить про недостатній рівень сформованості цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів (лише 10,7 % старшокласників виявили соціально-необхідний рівень сформованості цінностей сімейного життя).

Для виявлення причин такого стану нами було діагностовано рівні готовності педагогів до формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Згідно з провідними ідеями теорії діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші) структуру готовності педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя ми розглядали в єдності чотирьох взаємопов'язаних структурних компонентів: ціннісно-мотиваційного, заснованого на стійкій спрямованості щодо організації процесу формування цінностей сімейного життя як актуального аспекту професійної діяльності, прагненні виконувати цю діяльність на високому рівні, спроможності забезпечити продуктивний розвиток вихованця школи-інтернату та закласти основи для власного професійного та особистісного зростання; когнітивного, який об'єднує сукупність знань педагога щодо його ролі у розвитку та саморозвитку особистості, яка формується в умовах позасімейного виховання, знання про сутність феномена „цінності сімейного життя” та специфіку їх формування у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів; діяльнісно-технологічного, який передбачає володіння формами і методами формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів; рефлексивного, який пов'язаний з аналізом процесу формування цінностей сімейного життя; свого ставлення до цієї сфери професійної діяльності, характеру та рівня її виконання.

Показниками готовності педагога до формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів було визначено: емоційно-позитивна мотивація щодо формування цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів; прагнення ефективно реалізувати її; знання про сутність феномена „цінності сімейного життя” та специфіку їх формування у старшокласників школи-інтернату; володіння відповідними формами і методами формування цінностей сімейного життя; рефлексивна позиція, яка пов'язана з адекватним оцінюванням себе як педагога, здатного сформувати цінності сімейного життя у вихованців інтернатних закладів у процесі їхнього розвитку та саморозвитку.

З метою виявлення рівнів готовності педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя було використано опитування за авторською анкетною, бесіди, аналіз планів виховної роботи вихователів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, вивчення педагогічного досвіду роботи загальноосвітніх шкіл-інтернатів, тест професійної позиції педагогів „ХіМ” (автори А. Бадак, Є. Ківшик) [1, с. 116].

За результатами діагностичної роботи виявлено високий, середній і низький рівні готовності педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів.

Високий рівень готовності до формування цінностей сімейного життя старшокласників виявили 20,9 % педагогів. Вони характеризуються емоційно-позитивною мотивацією до організації формування цінностей сімейного життя як актуального аспекту професійної діяльності; виявленням спроможності забезпечити продуктивний розвиток вихованців шкіл-інтернатів і закласти основи для власного професійного й особистісного зростання. Педагоги, які виявляють цей рівень, мають глибокі знання про сутність і специфіку формування цінностей сімейного життя старшокласників інтернатних закладів; володіють відповідними формами і методами формування цінностей сімейного життя; у них сформована рефлексивна позиція, що виявляється в адекватній самооцінці, упевненості у власних силах.

Середній рівень готовності до формування цінностей сімейного життя старшокласників школи-інтернату виявили 45,5 % педагогів. Для цієї групи педагогів характерна ситуаційна спрямованість щодо формування цінностей сімейного життя старшокласників, вони мають достатні знання про сутність формування цінностей сімейного життя; недостатньо використовують форми і методи формування цінностей сімейного життя старшокласників шкіл-інтернатів; у них лише частково сформована рефлексивна позиція, що виявляється в неадекватній самооцінці, невпевненості у власних силах.

Низький рівень готовності педагогів до формування цінностей сімейного життя старшокласників шкіл-інтернатів виявили 33,6 % педагогів. Для цієї групи педагогів характерними є відсутність спрямованості щодо формування цінностей сімейного життя старшокласників. Педагоги цієї групи виявляють недостатні знання про сутність і специфіку формування цінностей сімейного життя учнів; не використовують відповідні форми і методи, їхня рефлексивна позиція нерозвинена, що виявляється у невпевненості у власних силах.

Одержані результати констатувального етапу експерименту свідчать, що більшість педагогів шкіл-інтернатів не володіють достатніми знаннями з питань формування цінностей сімейного життя, робота в цьому напрямі носить епізодичний характер, її проведення не завжди передбачає досягнення конкретної мети; значна

кількість педагогічних працівників недостатньо обізнані з методикою організації позаурочної діяльності з формування цінностей сімейного життя у старшокласників. Це виявляється в невмінні організувати систематичну, цілеспрямовану роботу з формування цінностей сімейного життя; більшість педагогічних працівників недостатньо обізнані з формами і методами формування цінностей сімейного життя старшокласників шкіл-інтернатів; недостатньо використовують можливості позаурочної діяльності.

Внаслідок цього старшокласники показали недостатню глибину та повноту знань щодо цінностей сімейного життя (здорового способу життя, дбайливості, почуття взаємодопомоги, злагоди, взаємоповаги). Загальний рівень сформованості свідомого ставлення до створення сім'ї у юнаків і дівчат загальноосвітніх шкіл-інтернатів не відповідає моральним нормам суспільства.

Визначено педагогічні умови формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів, що передбачають: підготовку педагогів шкіл-інтернатів до формування цінностей сімейного життя у вихованців; науково-методичне забезпечення процесу формування цінностей сімейного життя у старшокласників шкіл-інтернатів; формування у старшокласників здорового способу життя; почуття взаємодопомоги; взаємоповаги, дбайливості, злагоди як сімейних цінностей; формування у юнаків і дівчат інтернатних закладів свідомого ставлення до створення сім'ї.

Проблема формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів потребує подальшого й різнопланового дослідження. Перспективним вважаємо розробку семінару для вихователів і класних керівників шкіл-інтернатів з питань формування цінностей сімейного життя у старшокласників; підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти з цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пазухина С. В. Педагогическая успешность: диагностика и развитие профессионального сознания учителя: [учебное пособие] / Светлана Вячеславовна Пазухина. – СПб. : Речь, 2007. – 224 с.

2. Рогова А. М. Анализ социальных факторов формирования семейных ценностей среди молодого поколения на примере Санкт-Петербурга и Ленинградской области : автореф. дисс. ... канд. социолог. наук. : спец. : 12.00.03. / А. М. Рогова. – Самара, 2006. – 20 с.

УДК 378.4+930

Корченко М. О.

аспірантка кафедри психології і педагогіки
Київського національного лінгвістичного університету

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ КОРОЛІВСТВА НІДЕРЛАНДИ В ХХ СТОЛІТТІ

Стаття присвячена короткому екскурсу в історію становлення та розвитку педагогічної освіти Королівства Нідерланди. Зроблено висновок, що друга половина ХХ століття відзначилася активними процесами модернізації та пошуками шляхів підвищення якості підготовки фахівців педагогічного профілю.

Ключові слова: Королівство Нідерланди, педагогічна освіта, інформаційно-комунікаційні технології, реформування, модернізація.

Корченко М. А. Становление и развитие педагогического образования Королевства Нидерланды в ХХ веке. *Статья посвящена краткому экскурсу в историю становления и развития педагогического образования Королевства Нидерланды. Сделан вывод, что вторая половина ХХ века ознаменована активными процессами модернизации и поисками путей повышения качества подготовки специалистов педагогического профиля.*

Ключевые слова: Королевство Нидерланды, педагогическое образование, информационно-коммуникационные технологии, реформирование, модернизация.

Korchenko M. Formation and Development of Pedagogical Education in the Kingdom of Netherlands in XX century. *The article is devoted to brief history of the formation and development of pedagogical education in the Kingdom of Netherlands. There is conclusion, that second half of the twentieth century had active processes of modernization and searching of ways of growing specialist's qualities in training of teachers.*

Key words: Kingdom of Netherlands, pedagogical education, communicative and informational technologies, reforming, modernization.

Початок ХХІ століття ознаменувався глобалізацією усіх сфер життя людини та переходом суспільства до постіндустріального типу. Як влучно зазначає відомий американський соціолог і публіцист Даніел Белл, постіндустріальне суспільство – «суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти та підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, у якому впровадження нововведень більшою мірою стало залежати від досягнень теоретичного знання» [2, с. 102]. У сучасному інформаційному суспільстві, в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, знання є основним капіталом людини, засобом її існування. Освіта, залишаючись одним з найголовніших механізмів, які сприяють формуванню особистісної ідентичності та відтворення соціуму в ХХІ столітті визначається не лише індивідуальними потребами та очікуваннями,